
Marko SAMARDŽIJA

Prethodno priopćenje

Odsjek za kroatistiku Filozofskog fakulteta,
Zagreb

ŠIME STARČEVIĆ
KAO SURADNIK
ZORE DALMATINSKE

Razgovori o identitetu Like, što je tema ovoga skupa, po naravi stvari ne mogu mimoći neke osobe koje su svojim javnim djelovanjem nesumnjivo pridonijele “dobru glasu” Like i njezinu pozicioniranju u hrvatski nacionalni korpus. Jedan je od takvih ljudi svakako pop Šime Starčević (Žitnik, 1784.-Karlobag, 1859.), svećenik negdanje Senjsko-modruške biskupije, župnik u nekoliko mjesta (u Gospiću i Ličkom Novom, Udbini te četiri i pol desetljeća u Karlobagu), plodan autor koji je, zajedno sa svojim djelom, prošao kroz nekoliko recepcijskih faza. Iako je bio zauzet, kao propovjednik, prevoditelj vjerskopoučne literature i autor nekoliko djela s toga područja, trajno je mjesto u povijesti hrvatske kulture zauzeo ponajprije kao gramatikograf (gramatičar) i filolog koji se, u skladu sa zahtjevima svojega vremena, živo i snažno zanimao za uređenje hrvatskoga latiničnog slovopisa, tj. za načine prilagodbe latinice potrebama hrvatskoga jezika.

Upravo bavljenje gramatičkim i “pravopisnim” (tj. grafijskim, slovopisnim) pitanjima, pogotovo s obzirom na činjenicu da je bio nepopustljiv protivnik i kritičar Gajevih dijakritičkih (“rogatih”) rješenja, odlučno je djelovalo na recepciju Starčevića i njegova djela kako kod suvremenika, tako i kod kasnijih naraštaja. Kad je pokrenuta *Zora dalmatinska* (1844.), kao već dokazani gramatičar pridružio se zadarskomu jezično-književnom krugu oko Ante Kuzmanića, u kojem je bio priznat i poštovan autor. Ali, već potkraj života i posebno nakon smrti kao oštar kritičar ilirske slovopisno-jezične koncepcije, upravo pod utjecajem preporodnoga naraštaja, biva potiskivan prema zaboravu, premda Antun Mažuranić nije propustio istaknuti njegove zasluge u proučavanju hrvatske novoštokavske prozodije, ponajprije u njegovoj *Novoj ricsôslovinci ilirickoj* (Trst, 1812.; pretisak: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje, Zagreb, 2002., opširan pogovor B. Tafra, v. popis literature). Potpuno ignoriranje Starčevićeva jeziko-

slovnog rada vezano je za pobjedu vukovaca u hrvatskoj filologiji potkraj XIX. stoljeća i kasnijim sve očitijim i jačim unitarnim pristupom hrvatskomu jeziku, uključujući konstantnu adoraciju lika i djela Vuka Karadžića. Starčeviću je pritom odnemagalo nekoliko činjenica:

- što je autor prve gramatike hrvatskoga pisane hrvatskim jezikom
- što je prvi u osnovi vrlo točno opisao hrvatski novostokavski četveronaglasni sustav (u čemu je nedvojbeno pošao od stanja u govoru ličkih Bunjevaca)
- što je njegova *Ricsôslovica* objavljena dvije godine prije prve gramatike velikoga uzora hrvatskih vukovaca (v. *Pismenica serbskoga jezika po govoru prostoga naroda napisanu Vukom Stefanovićem Serbiantcem*, Beč, 1814.).

Tek u drugoj polovici XX. stoljeća objavljeno je nekoliko radova, uglavnom o Starčevićevu prinosu poznavanju hrvatske akcentologije. Tomu je V. Anić posvetio dva, a Z. Junković jedan rad. Zlatko Vince vraćao se Šimi Starčeviću nekoliko puta promatrajući posebno njegove zasluge za hrvatski književni jezik, ali i njegovo mjesto u hrvatskim jezično-slovopisno-pravopisnim previranjima oko polovice 19. stoljeća.

Konačno, nakon prevratnih političkih promjena s početka 90-ih godina prošloga stoljeća Šime Starčević i njegovo djelo postali su jednom od važnih tema jezikoslovne kroatistike. U tom kontekstu treba spomenuti radove Julija Derossija (od kojih je jedan blizak temi ovoga izlaganja), spomenuti pretisak *Nòve ricsôslovice iliriske* i znanstveni skup Dani Ante Starčevića (Gospić, 2002.), s kojega je potekao zbornik radova *Lika i Ličani u hrvatskom jezikoslovlju* (Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje, Zagreb, 2003.) u kojem je odgovarajuća pozornost posvećena jezikoslovnomu, dotično gramatikografskomu radu Šime Starčevića.

Kad se govori o Starčevićevim djelima, ona se uobičajeno dijele u tri skupine: 1. na ona koja su objavljena kao knjige i ta su, osim jednog, zapravo najdostupnija (dvije gramatike, dva izdanja *Homilija* i još četiri djela od kojih je jedno, *Put križa Isukàrstova*, vjerojatno zagubljeno); 2. na djela koja su ostala u rukopisu (u vezi s čim još uvijek postoji nekoliko krupnih nedoumica i nepoznanica) i 3. na Starčevićeve članke objavljene u dvjema periodičnim publikacijama: u *Zori dalmatinskoj* (1844.-1849.) na što se vremenski nastavlja suradnja u *Glasniku dalmatinskom* (1849.-1850.). Premda su bibliografski podaci o toj suradnji u časopisima dostupni već podosta vremena, ipak

je ponešto pisano samo o suradnji u *Zori*, koja je tematski raznovrsnija i zanimljivija od one u *Glasniku*, a čini se i važnija za poznavanje onodobne hrvatske ne samo slovo-pisne (i jezikoslovne) situacije.

Starčevićevi prilozi u *Zori dalmatinskoj*, anonimni, potpisani pseudonimima i potpisani autorovim imenom i prezimenom kojemu je pokadšto dodana ili riječ “xupnik” ili riječ “Ličanin”, neravnomjerno su raspoređeni po godištima: u prvome (1844.) objavljeno ih je devet, u drugome (1845.) nijedan, u trećem (1846.) jedan, u četvrtom (1847.) devet, u petom (1848.) dva i u nepotpunome šestom (1849.) nijedan. Jedan od razloga za takav ritam (ne)objavljivanja svakako je i različit odnos urednikā *Zore* prema Starčeviću “pravopisu”, zbog čega su neki prilozi završavali “na čekanju” u uredničkoj ladici. Nakon što mu urednik Ivan Antun Kaznačić u drugome godištu, kao ni N. Valentić u trećem, nije objavio nijedan prilog, a kad je Ante Kuzmanić u listopadu 1846. (od broja 41.) ponovno preuzeo uređivanje *Zore*, u pismu od 10. listopada 1846., oslovljavajući ga sa “dragi prijatelju”, Starčević se novomu starom uredniku (“reditelju”) časopisa žali na poteškoće koje je imao zbog svojega “verstopisa” od kojega nije želio odstupiti dok su se njegovi (Kuzmanićevi) “nastupnici” (I. A. Kaznačić i N. Valentić) počeli služiti “s’ pokvarenim verstopisom Zagrebačkim koi niti je Pemski, ni Poljski aliti Čehski, ni Lehski, ni naš Ilirski” (*Zora dalmatinska*, god. III., br. 44, 2. studenoga 1846., str. 345). Tematski Starčevićevi prilozi objavljeni u *Zori* mogu se razvrstati u četiri skupine: 1. vjerskopoučni prilozi, pretežito prevedeni s njemačkoga (kojih je najviše), 2. prilozi iz (nabožne i svjetovne) književnosti, 3. prilozi koji se tiču društvene i nacionalne problematike i 4. jezikoslovni prilozi. Granice između tih skupina nikako nisu oštre, pa se npr. pod uredničkim naslovom “Književnost” raspravlja o slovopisnoj problematici.

Premda je naše zanimanje usmjereno prvenstveno na jezikoslovne priloge, čini nam se važnim upozoriti na nekoliko priloga koji pripadaju trećoj tematskoj skupini. Mislimo u prvome redu na ovih pet poslanica: “Poslanica Ličke pastirice Stane Gledovich iz Rudaicah na dalmatinsku pismaricu Anu Vidovich” s podnaslovom “O imenu našeg naroda” (*Zora dalmatinska*, god. IV., br. 44, 1. studenoga 1847., str. 225-227 i br. 45, 8. studenoga 1847., str. 229-231), “Poslanica Ličke pastirice o kriposti svidočanstva” (*Zora dalmatinska*, god. IV., br. 46, 15. studenoga 1847., str. 234-235), “Poslanica Ličke pastirice” s podnaslovom “Najprvi narod na svitu” (*Zora dalmatinska*, god. IV., br. 47, 22. studenoga 1847., str. 237-240), “Poslanica

Ličke pastirice” s podnaslovom “Od Hervatah” (*Zora dalmatinska*, god. V., br. 1, 3. siječnja 1848., str. 3-4, br. 2, 18. /10./ siječnja 1848., str. 6-7 i br. 3, 17. siječnja 1848., str. 10-11) i “Poslanica Ličke pastirice” s podnaslovom “Od Serblah” (*Zora dalmatinska*, god. V, br. 1, 3. siječnja 1848., str. 3.4, br. 2, 18. /10./ siječnja 1848., str. 6-7, br. 4, 24. siječnja 1848., str. 13-15 i br. 5, 31. siječnja 1848., str. 19-20). Ovomu treba dodati članak “Otačbenost (patriotismus)” objavljen u četiri nastavka potkraj god. 1847. (*Zora dalmatinska*, god. IV., br. 49, 6. prosinca 1847., str. 245-246, br. 50, 13. prosinca 1847., str. 251-252, br. 51, 20. prosinca 1847., str. 255.256 i br. 52, 27. prosinca 1847., str. 257-258).

Ostavljajući po strani “jezične napomene” iz članaka što pripadaju prvim trima tematskim skupinama, u vezi s hrvatskim jezikom i njegovim slovopisom Starčević je u *Zori* objavio četiri priloga, sva četiri u četvrtom godištu časopisa. Dva su od tih članaka vrlo kratka: nepotpisani članak od dvadesetak redaka “Pravila ilirskog slovikanja” (*Zora dalmatinska*, god. IV., br. 11, 15. ožujka 1847., str. 84) i članak “Poglavita razlika med vrimenoričim” potpisan sa “Šime Starčevich, Xupnik” (*Zora dalmatinska*, god. IV., br. 23, 7. lipnja 1847., str. 142). Treći je članak prikaz (“Što je abecedar. Ali kuj, al ne merč. Povodom izlaska Abecedar za dčtcu od Imbre Antolića”, *Zora dalmatinska*, god. IV., br. 11, str. 81-85). Najopširniji među tim člancima, dočeta “U Karlobagu na 21. studena 1846.”, objavljen je pod uredničkim naslovom “Knjixevnost” (*Zora dalmatinska*, god. IV., br. 1, 1. siječnja 1847., str. 5-8 i br. 2, 13. siječnja 1847., str. 10-13). Cijeli je članak kritička razgloba “rogatog” slovopisa iliričkog u kojoj obrađuje sljedećih pet pitanja: “I. Što je rogati Pravopis Zagrebački?”, “II. Odkuda je izifao?”, “III. Zafto se zove Organički?”, “IV. Je li obchinski?” i “V. Imamo li ga primiti, ali odbaciti?” (n. dj., str. 5). Posrijedi je zapravo vrlo oštra kritika modificirane inačice Gajeva slovopisa (izložena u br. 10-12 prvoga godišta “Danice” 1835.), ponajprije u njezinu dijakritičkome dijelu, koji, smatra Starčević, ima “jedan šiljak” (tj. slovo ć) i “jedne rasle” (tj. rašlje, kod č, š, ž i ě), ali i u dvoslovčanome dijelu (kod dvoslovaka dj, gj, lj, nj). Svoju kritiku podupire različitim argumentima, od estetskih i praktičnih (jer po njegovu sudu slova u “zagrebačkom organičkom pravopisu” nisu za pisanje “sputnia, milovidnia, i prikladnia”, n. dj., str. 6) do jezičnih (jer uvođenje slova ě proturječi stvarnomu jezičnom stanju u kojem postoji “samo i, samo e, samo ie, ali samo ije”, n. mj.). Nadalje optužuje Gaja i ilirce zbog neoriginalnosti jer da su donijeli u Zagreb “slova što Pemska, što Polj-

ska” (str. 8). Od triju naziva toga slovopisa (*rogati*, *diakritički* i *organički*) odbacuje druga dva: “Ako je koja vridnost pod ovim ričima *organički* i *diakritički* sakrivena, bilo bi vridno i dostojno, da nam ovo Zagrebci Ilirci obširnie izpišu, i bolje izjasne, ili da koju bolju rič skuju.” (n. dj., str. 10) Zato Starčević taj slovopis (“pravopis Zagrebački”) naziva *rogatim* (uz još pokoju slikovitost, npr. *osamareni*) odričući mu da je, i da bi mogao biti, *obchinski* (n. dj., str. 11). Konačno, usuprot onomu što je Gaj tvrdio u *Kratkoj osnovi* kad je spominjao *prigospodarne* prednosti dijakritičkoga “pravopisanja”, Starčeviću se dijakritički slovopis u usporedbi s njegovim čini manje ekonomičnim, praktičnim i lijepim i zato ga ne preporučuje i ne prihvaća (n. dj., str. 13). U članku “Pravila ilirskoga slovikanja” iznosi šest pravila o rastavljanju riječi na slogove, a u članku “Poglavita razlika med vrimenoričim” govori o razlikama glagola (*vrimenoriči*) po vidu, tj. između trajnih (*trajateljni*) i svršenih (*sveršiteljni*). Oba su članka u osnovi savjetodavna i po tome su prethodnica člancima koje je Starčević pod zajedničkim naslovom “Ričoslovje” objavljivao u *Glasniku dalmatinskom*, što je zapravo prva savjetodavna rubrika u jezikoslovnoj kroatistici.

Iz rečenoga je jasno da je Starčevićeva suradnja u *Zori dalmatinskoj*, čije je izlaženje s radošću dočekao, važna i za bolje poznavanje njegovih jezikoslovnih nazora, ali i književnojezične koncepcije za koju se zauzimao i u radovima u kojima raspravlja (polemizira) o slovopisnim (“pravopisnim”) pitanjima, jer je ta književnojezična koncepcija izrasla iz stanja u organskim novoštokavskim ikavskim govorima ličkih Bunjevaca. Zato je uvijek kad se povede riječ o identitetu Like, prikladno i potrebno podsjetiti na svećenika, gramatičara i prevoditelja Šimu Starčevića.

LITERATURA

- ANIĆ, V. (1965/66 – 1967/68), “Akcentat u gramatici Šime Starčevića”, *Radovi Filozofskoga fakulteta u Zadru*, VII, 70-88.
- ANIĆ, V. (1967/68), “Akcentološki članci Šime Starčevića”, *Jezik*, XV, 114-117.
- BORAS, F. (1977), “Maršal Marmont i hrvatski jezik”, *Radovi Pedagoške akademije u Splitu*, II, 57-79
- BREŠIĆ, V. (2006), *Književni časopisi 19. stoljeća. Studija i bibliografija*, sv. I, Zagreb.
- DEROSSO, J. (1995), “Pop Šime Starčević i *Zora dalmatinska*, *Zadarska smotra*, III-IV, 87-94.

- DEROSSO, J. (1997), "Hrvatski jezikoslovac pop Šime Starčević", *Senjski zbornik*, XXIV, 141-150.
- DEROSSO, J. (2001), "Pop Šime Starčević i hrvatski književni jezik", *Lička revija*, I, 33-36.
- JUNKOVIĆ, Z. (1977/78), "Šime Starčević i fonološki opis novoštokavskih naglasaka", *Jezik*, XXV, 80-85.
- MAŠTROVIĆ, V. (1954), *Jadertina croatica*, Bibliografija knjiga, časopisa i novina izdanih na hrvatskom ili srpskom jeziku u Zadru, II. dio: Časopisi i novine, Zagreb, 1954.
- STOLAC, D. (2003), "Hrvatsko-francuska gramatika Šime Starčevića iz 1812. godine", *Lika i Ličani u hrvatskom jezikoslovlju* (znanstveni zbornik), Zagreb, 91-102.
- TAFRA, B. (2002), "Jezikoslovac Šime Starčević", Pogovor pretisku *Nove ricsôslovice iliriske*, Zagreb, 127-177 (s popisom djela i literature).
- VINCE, Z. (1973), "Zasluge Šime Starčevića za hrvatski književni jezik", *Filologija*, VII, 157-201.
- VINCE, Z. (!1978), *Putovima hrvatskoga književnog jezika*, Zagreb.
- VINCE, Z. (1998), *Ikavica u hrvatskoj jezičnoj povijesti. Sudbina ikavice u hrvatskoj pisanoj riječi – Zadarsko-dalmatinski jezično-kulturni krug*, Zagreb.

ŠIME STARČEVIĆ KAO SURADNIK
ZORE DALMATINSKE

Ključne riječi: Šime Starčević, *Zora dalmatinska*.

U prilogu autor sažeto predstavlja književnu i jezikoslovnu suradnju hrvatskoga filologa Šime Starčevića (1784.-1859.) u časopisu *Zora dalmatinska* (Zadar) od 1844. do 1859. godine.

ŠIME STARČEVIĆ AS COLLABORATOR OF THE
ZORA DALMATINSKA

Keywords: Šime Starčević, *Zora dalmatinska*.

The author deals with literary and linguistic collaboration of Croatian philologist Šime Starčević (1784-1859) in the magazine *Zora dalmatinska* (Zadar) from 1844 till 1859.